

ב־1921 באתי לברלין. דומה היה לי, שכאן כל אחד ברדעת ובעל־דעות. הרי היגל אמר: האדם הפשוט הוא הפילוסוף המופשט ביותר. אמנם, עם פשוטי־העם באתי אך במגע מעט. כל זמני נתון היה ללימוד. בבוקר באוניברסיטה הגרמנית, בערב — באקדמיה הדתית־פילוסופית והמכון הרוסי הגבוה, שייסדו כאן הפרופיסורים הרוסיים המהגרים.

מה משכני אל אלה? משכני שמו של ניקולאי ברדיאייב. אציל־הנפש היה. פניו פני מעונה. בספרו האוטוביוגרפאי „חלום ומציאות“, שכתב בסוף שנות הארבעים, כלומר בסוף חייו, חזר ואמר: „אני מקבל את המהפכה ושינויים רבים שהביאה במיבנה העם הרוסי... אבל ברצוני להיות חופשי לא לומר אמן, אם מעשי הממשלה הסובייטית אינם בעיני בהסכם עם עקרונות החירות האנושית“. והעיקר, צעיר הייתי אז, ומצאתי בדבריו

כוח מהווה. „הגשמת האישיות“, לימד, „מכאיבה. יש שהאדם מוותר על אישיותו... הגשמת האני היא מאבק של גבורה“.

משכני השם של המבקר הידוע יולי אייכנוואלד. ג. קוזנצובה מספרת ב„יומן גראַס“ שלה, שכאשר נהרג בתאונת דרכים בדצמבר 1928 אמר איוואן בונין: „בשביל מי עכשיו לכתוב? יש לנו בני לווייה... היכרתיו 25 שנים... מה נוראים החיים!“ משכני עוד כמה מגדולי ההוראה של מוסקבה ושל פטרבורג שהוגלו. אולם במהרה היכרתי, שהתלמידים ליבם הולך לא אחרי ברדיאייב, שלא אחת שמעתי מפיו, שכל אנטישמי מורד הוא ברצונו של אלוהים, אלא אחרי הפרופ' אילאין, שהיה מדבר על אלהים תורע את זרע השטן.

אני נזכר: רציף שומם כמעט. צונן ורדום זורם השפריי. פנסים בודדים מטילים לתוכו נחששי־פז. הרבה פנים עייפים באולם ההרצאות. ליאוניד אנדרייב אמר בראשית ההגריה: „הרוסים נעשו היהודים של אירופה“. שיחות טראגיות. געגועים — ורעל. ומשתתקים. אילאין! מצח גבוה, רחב. זקנקן צהוב. עיניים צעירות, חיות. בתנועת ידו הלבנה, המטופחת יש מן המהפנט.

— שכלתנות זו של תקופתנו, — הוא מפסיק לרגע וממשיך בפסקנות: — עלינו לזכור את ההנחה של הפרופ' ורנר זומבארט: „די יודישה רליגיון קאנט קיין מיסטאָריום!“ („הדת היהודית אינה יודעת מסתורין“). היהדות היא מראשיתה אינטלקטואליסטית. ראציונליסטית. להשיב? אני מרגיש: עיניים מסתכלות בי מתוך לעג, מתוך שמחה לאיד. עיניים האומרות: — תבוא גם השעה שלנו. נחזור ובעד הכול נשלם לכם. בעד כל בית, בעד כל שדה. בעד כל אחד מאתנו. נחזור. כן. ולפי שעה יש לנו בעלי־ברית כאן בגרמניה.

כן, אינטרנאציונאל של שנה. אני נזכר: האוניברסיטה הברלינית. קורט לוין — יליד גרמניה ויהודי כליכך במראהו! — מרצה על שדה דינאמי. אין האדם נתון בסביבה אדישה, סתמית. הוא מופעל תמיד מכוחות־שדה (ואַקטוריום) חיוביים או שליליים, המכחישים זה את זה. ופתע אתה מרגיש: כל המינוח הזה, הלקוח מהפיסיקה, נאה באמת לתאר מצב פסיכולוגי. השדה הדינאמי קיים קיום של ממש. האין לוין מוקף עכשיו כחות דוחקים על ליבו, דוחקים עליו, דוחקים את רגליו, דוחקים את השעה העשויים לדחותו, לדחות את כולנו?

בערב נפגשים באגודת הסטודנטים היהודיים שברחוב פרידריך 115. סועדים, מתווכחים, מעיינים בספר עברי או אידי, משוחחים. כל היום כל אחד מאתנו מכניס עצמו בעולם שאינו שלו. ואילו כאן... כאן הכול בני מזרח אירופה. אחד חדש נכנס, עושה מין תנועה של ברכה. יעקב בקר. בלורית שחורה. עיניים להטות. הוא בא מאיזו עיירה נידחת בליטא. יערות. שמיים כבדי־עופרת. „עורקים בלים של חצרות“. חלונות קטנים כפולי־מסגרת. בשבת יש שמקדשים על הפת. „מעולם עוד לא עלתה חמה בליטא“, שר מ. קולבאָק. וכמה היו נמשכים הצעירים אל השמש ואל החיים לשמם.

בקר נתפס להשפעתו של פרויד. כמה ימים לאחר בואו הוכרז באגודת הסטודנטים: ויכוח על הפסיכולוגיה האינדיבידואלית והפסיכואנאליזה. חדר־האוכל ספוג עשן־טבק, ריח רסק של תפוחי־אדמה ונקניקיות. בקר פותח. יש מכות סגורות ויש מכות פתוחות. יש מריבות גלויות ויש מריבות שתוקות, חבויות. ומה סיבת ההשתקה, ההעלמה? מהו הכוח הראשי בנפש האדם? הוויכוח נמשך עוד בחזרנו, ברחוב הצועק בשלטים ובכרוזים; צועק בחלונות־ראווה, צועק בחיוכים מצובעים ובתמרוקים זולים.

השינה ממני והלאה. שען־קוקייה מצלצל אי־שם. שוב שקט בבית. שקט מסביב המעיק עכשיו עלי בדממת עיר עזובה, עיר־רפאים. יפה נאמר: ויכוח חצי מחלוקת. ואף־על־פי־כן...

טוב היה להטח הצעיר של בקר בברכו על האהבה בעולם זה של שנאה. הראיתם את „השיחה“ של גיאורג גרוס? שניים. גלוחי־ראש כאסירים. פיו של האחד מסורי, כשל דג־טורף. שיניים משוננות. השני רכון. שומע. לא! נשמע להנאתו. טרף? כהרף! לכל החיים בברלין עכשיו „סיגנון גרוס“. מי שהאפשרות בידו נוסע. בקר יוצא ללמוד בפאריס, ומשם, כפי ששמעתי, לירושלים.

כעבור שנים נפגשנו שוב. תל־אביב הקטנה הולכת ונעשית כרך גדול. ברחוב אלנבי תנועת המונים — פחו וחפו הם קרובי־השורש. פושטי־יד שכובים, ישובים. מקשקשים בפח שלהם. שולחנות לפני בית־קפה.

— בקר!

הכתפיים כתפיים של בחור. גם חיוכו הרחב של בחור. אבל בלוריתו האפירה. אשה לו ובן. פירסם כמה מחקרים: „הפסיכולוגיה של אחר־העם“ (ירושלים, תרפ״ט), „ביאליק לאור הפסיכואנליזה“ (ירושלים, תרצ״א), „רבי נחמן מברסלב לאור הפסיכואנליזה“. אבל הזמן מעלה חלודה אפילו על דעות חביבות. או מעתיק את הרכבת לפסים אחרים. יחד עם חיים תורן פירסם בקר בשנת תש״ז מונוגרפיה מקפת „יוסף קלוזנר, האיש ופעלו“. ובשיתוף עם ש. שפאן, אנתולוגיה „מחשבות ודעות“, „להרחבת אופקו התרבותיים־רעיוניים של הדור הצעיר“, „הפעלת כוח מחשבתו העצמית ופיתוח כושר הבעתו“.

„כל הלומד תורה מרב אחד, אינו רואה סימן ברכה לעולם“ (עבודה זרה יט). רבותיו של בקר היו מרובים. אבל, אין ספק, שהרבה קיבל מקלוזנר. ממנו למד: „לאומיות בלתי־היסטורית אינה לאומיות“. ודי־היסטוריה אציה אורבת לנו גם בארצנו ההיסטורית. בקר הרגיש: „הסתכלות בעולם של עם ישראל לא התאבנה בספר אחד או כמה ספרים, לא באה לידי קפאון בתקופה מסוימת, אלא היא... מתחדשת ומתקדמת בד בבד עם השינויים והתמורות שחלים בדעות ובמחשבות במרוצת הזמן“. אולם השינויים הרבים, החידושים הרבים משכחים אותנו חכמת האבות. ובקר הקיף עצמו דפוסים עתיקים וחדשים. לחיבורו „חכמת החיים של עם ישראל“ כינס שפע אמרות ודעות מובחרות המפורות בכל ספרותנו. שאף להערכה חדשה של תפיסת עולמו של הרמב״ם. בהקדמה ל„סודו של, מורה נבוכים“ (תש״ז) אנו קוראים: „כל החוקרים החדשים לא הצליחו לרדת לסוף דעתו של הרמב״ם ונעלמו מהם דעותיו האמיתיות על אמונה ודת, על הערכים הרוחניים בכלל ועל היהדות בפרט... עבודתי זו היא הנסיון הראשון... לחשוף... את דעותיו האותנטיות של הרמב״ם... להשקפות אלו יש ערך אקטואלי גם לדורנו אנו, דור המבוכה היתהייה“.

על נסיונו של בקר ידובר בהרחבה בעבודה אחרת שלי.

מוזן לזמן היה בא לביתנו. כתפיו כתפי בחור. גם חיוכו הרחב של בחור. אבל בלוריתו מלבינה כולה. סיגאריה הולכת וסיגאריה באה, אף שאין העשן יפה לשיעולו. בודד הוא. אינו יודע לפזר חיוכים נעימים על ימין ועל שמאל. אינו יודע לתת לפניו חשיבות של פרוטומת־שיש. יש שתוקפו חשק לרדוף אחר דברים של ריקנות. אבל לא־עוד נמדד הכול אצלו מבפנים. ובספר החדש, שהוא עובד עליו —

מכוניות נעצרות וזזות שוב בריתחה של רציחה ככל־בי־צידי הרצים אחרי טרף. אחרי התאונה נעשה בקר הפקר לרופאים למשמש בו ולנסות בו ניסויים כחפצו. הוא שם לאיתנו. חזר לביתו — ונפל מת. הלב.

הָיָה אִישׁ — וְרָאוּ: אֵינָנו עוֹד:
קָדַם וְנָנוּ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה,
וְשִׁירַת חַיֵּי הַמָּקֵצֵעַ נִקְסָה.